

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 4. maja 1864. ~

Gospodarske stvari.

Obrezovanje sadnega drevja.

Obrezujejo se sadne drevesa iz raznih namenov, zato se ne smejo obrezovati po enem kopitu.

Drevesa se zato obrezujejo, da se korenine in veje pripravijo v pravo razmero — da se drevesom dá druga podoba, — da se mlade drevesa okrepčajo, stare pa pomladijo in da več, boljšega in debelejšega sadja rodé.

Vsako sadno drevó se mora le z ostrim nožem obrezovati. Drevesa, ki so trdega lesa, se obrezujejo vselej tikama nad očesi, tako blizo kar se dá, toda paziti se mora, da se okó ne pokvari. Nož se nastavi na skorjo očesu nasprotno, pa nekoliko niže pod očesom, in mladika se navzgor odreže tako, da je rez gladka in napošev in da se z očesom ujema na višavi. To je zato dobro, da preveč soka ne zaliva očesa, sicer bi ga utegnil zadušiti.

Drobne drevesa z debelim strženom se morajo tudi napošev rezati najmanj pol pavca nad očesom, sicer bi se znala po urezni rani voda v stržen pocejati, drevo bi se jelo od zgorej navzdol sušiti, in okó bi se pokvarilo z drevesom vred.

Najbolji čas drevesa obrezovati je spomlad, kadar se začne sok v njih pretakati, popki napenjati, cvetje in perje poganjati. Če se drevesa pozimi ali prezgodaj spomladi obrezujejo, kadar še sok v drevesu spi in se mu rana brž celiti ne more, prizadene to drevesu veliko škodo, ker je rana škodljivim spremenom zraka, mraza in zmrzline izpostavljena. Pa tudi ob času sokotoka se ne smé drevo obrezovati, ker bi se sicer soku preveč odtokov odprlo, po katerih bi se iz drevesa ocejhal, namesti da bi očesa, perje, češulje in sad, h čemur ga je natura obudila, redil in zalival.

Vsako sadno drevo bi imelo povsod enako veliko lesa, perja in sadja imeti; kjer je preobilo lesa, se mora po pameti izrezati. Da drevo krepko in zdravo ostane, in od leta do leta rado rodi, treba je, da je sok po vsem drevesu, vejah in mladikah enakomerno razdeljen. Kolikor več soka kaka veja ali mladika po napačnem obrezovanju od drugih dobi, toliko je močnejša od onih, ki manj sočnatega živeža dobivajo, zato jamejo bolehati in po malem sadja donašati. Pri starejih drevesih, ktere niso tako umno obrezane, da bi se sok enakomerno po vejah in mladikah pretekal, se ta napaka težko popravi; zato se mora na drevesca že v drevesnici paziti in jih tako gleštati in obrezovati, da lepo in enakomerno krono napravijo, zakaj v mladih drevesih se sok najlože tako obrne, da se po celem drevesu v enaki meri razliva.

(Kon. prih.)

O izdelovanji sladkorja iz pese.

Spisal Edvard Pour.

(Konec.)

Najbolja pesa za sladkor je šlezka bela pesa (sladkorna pesa, beta cicla), ktero zdaj sploh na Avstrijskem in na Nemškem v ta namen sejejo.

Če se dobra pesa kemično razkroji, kaže v 100 delih: vode 80 do 82 odstotkov, kristalnega sladkora 12 do 10, lakneca 4, beljaka 1.5, rastlinske masti, rastlinskega barvila, kalija, natrona, apna itd. 2.5 odstotkov.

Kdor jo hoče dobro opraviti, mora skušati, da na malem prostoru veliko in najboljše sladkorne pese pridela. Zatoraj mora zemljo, na kateri hoče peso za sladkor pridelovati, dobro poznati, ker iz slabe pese nobena fabrika ne more z dobičkom sladkora izdelovati, kakor se ne dá iz slabe železne rude dobro jeklo narediti. Peščeno-ilovčna zemlja je za sladkorno peso najboljša, ali da to z drugimi besedami rečemo: zemlja, v kateri se je čmen ali krompir dobro sponašata, tudi pesa dobro obrodi. Če je zemlja močna, ni treba je za peso posebno gnojiti. Orati se pa mora globoko, ker pesne korenine globoko v zemljo segajo. Seje se pesa malega travna, in se presaja mesca velikega travna, ali pa tudi ne. Nepresajena izraste lepša in debelejša. Pesa je zrela, kadar se perje začne krožiti in veniti; potem se izruje in hrani v shrambi, kakor drugo korenstvo. *)

Gospodarska skušnja.

* Kako zrnje prebavljajo goveda in prešiči. Skušnje kažejo, da cele zrna (celi ječmen, rž in oves) goveji želodec lože prekuha kakor sočivje. Goveda pa prebavljajo rž lože kakor ječmen in oves. Prešiči prebavljajo bob lože kakor grah, oboje pa tako dobro, da ni treba, da bi jih poprej zmleli ali zdrobili ali namakali. Tudi žito prekuha njih želodec večidel. Ni treba tedaj nobenega zrnja prešičem drobiti ali mleti, ampak celo se jim mora pokladati, da ga počasi jedó in zvečijo.

Kmetijsko-obrtniška novica.

* Koliko sladke pese se je v našem cesarstvu podelalo v sladkor ali cukor, nam naznanja „Agram. Zeitg.“ Leta 1861 je bilo 126 fabrik, ki so podelale 14 milijonov in 195.851 centov pese, leta 1862 pa 13 milijonov in 876.721, — davka so te fabrike 1861. leta plačale 5 milijonov in 365.999 gold., — leta 1862 pa 5 milijonov in 246.125 gold. Največ se je pese podelalo na Českem (6,182.599 centov), potem na Mar-

*) V poslednjem listu na drugi strani v 21. vrsti od spodej beri: 100 namesti 1000 gold.

skem (3,581.138), na Ogerskem (2,030.567), v Šlezii (1,292.751), v Avstrii (477.021), v Galicii (311.685 centov).

Izložba

blaga, poljskih pridelkov, mašin in umetnin Dalmacije, Hrvaške in Slavonije.

Glavni odbor za veliko izložbo (razstavo), ktera, kakor so „Novice“ že v 11. listu razglasile, bode letos v Zagrebu, je razglasil in razposlal zapisnik 16. svoje seje, iz katerega se vidi, da marljivo dela priprave za razstavo, in da razstava bode obila, kajti zapisnik nam kaže, da se še oglašajo razstavniki, ki bodo se udeležili hvale vredne naprave. Odbor je dalje sklenil naročiti na Dunaji 100 srebrnih svetinj (kolajn) in bode skrbel tudi za napravo častnih diplomov. Tudi imenik tistih mož je sestavljen, ki bojo po odločenih vrstah kot porotniki razsojevali vse, kar se bode razstavilo v izložbi. — „Novice“, nanašaje se na omenjeni oklic glavnega odbora kranjske gospodarske družbe, iznova razodevajo željo, da bi Slovenci prav pozorni bili na zagrebško izložbo.

Natoroznanske stvari.

0 hijeni.

Po zverinjakih, v katerih kažejo po mestih divje zveri iz vseh krajev svetá, vidi se navadno tudi hijena. To zverino vse zamaknjeno gleda, kajti zverinar ravno o nji največ pripoveduje, kako strašna, kako grozovitna in požrešna da je, ki se ne dá nikdar ukrotiti in pred katero še celó mrtvi v hladnem grobu nimajo miru, ker jih izkopuje, ter si s človeškim truplom, na pol gnjilim, tolaži strašno svojo požrešnost. Da ni to vse tako res in hudo, bodo se čitatelji iz naslednjih vrstic prepričali.

Hijena si je v rodu psu, volku, lesici, ter je tem tudi po zunanji podobi najbolj podobna; o posamnih delih života, naj omenim le to-le, da ima gobec tumpast, nos pa, ki precej naprej molí, okrogel; jezik ji je oster; pod širokim čelom se ji sveti dvoje strašno plamečih oči; ušesi ji stojite po konci. Na vsaki nogi ima po štiri prste z močnimi kremplji: ker hodi le po prstih, so ji stopala kosmate; rep ima kratek, na hrbtu ji stoji dlaka dolga po konci kakor prešiču ščetine.

Hijena živi povsod v Afriki in večidel tudi po južni in zahodni Azii; ker se je v Afriki največ nahaja, sme se ta del zemlje domovina njena imenovati. Podnevi se redko kje vidi, le kadar jo je kaj prepodilo iz njenega brloga, kajti sama od sebe ga hijena podnevi ne zapušča; trda noč mora že biti, predno misli na rop. Kjer stanuje veliko ljudi na enem kraju skupaj, si hijena redko kdaj upa do hiš; le kjer so naselitve redke, ti zahajajo še celó sred vasi. Komaj da je zašlo solnce, že se razlega po ondotnih samotnih hribih in gozdih strašno tuljenje posamne kake hijene, ali pa tudi celih trum ob enem ponočnih teh zverin, posebno se sliši tako tuljenje po strašnih gozdih poleg rek v srednji Afriki; tu tulijo hijene kakor v zboru; najprvo namreč ti začne kaka posamna hijena ponočno svojo pesem, potem se ji pa pridružijo vse druge cele okolice ter tulijo, da je strah in groza. Pred ko ne sklicujejo se hijene s tem tuljenjem, gotovo pa je, da tuljenje po celi okolici potihne, ako je ktera hijena kako mrhovino staknila. Dokler je noč, stikajo te zveri vedno okoli, še le proti jutru se poskrijejo. Popotni po tistih krajih pripovedujejo, da v mesta in vasi hijene ne zahajajo pred desetimi zvečer, pozneje se pa ne bojé ničesar, še

psi jim dosti kaj ne morejo. Kjer je kaka mrhovina, tam se zbirajo hijene navadno, ker imajo kaj dober nos; tudi ovohajo kmali, kje je drobnica ali pa goved ograjena, tu ti lazijo okoli in tulijo, da je še celó žival plaha, ali čujoči pastirski psi tistih krajev jih kmali prepodé; psi so že izučeni in navajeni, da se kar na enkrat usujejo, kjer žuga čedi nevarnost, le redko se zgodi, da bi se hijene hrabrim tem čuvajem ustavljale, temveč ti jo prec poberó preč, al odgnati se popolnoma nikdar ne dajo ter se pritepó navadno spet nazaj. Zapazivši kak plen, umolkne hijena pri tej priči, ter se približuje počasi, pa je zmirom pripravljena, da bi jo pobegnila. Navadno se loté hijene le tacihi živali, ktere se jim braniti ne morejo, kakor ovce, kozé, prešiči itd.; nikdar skoraj pa ni slišati, da bi bile vola ali pa konja raztrgale; pravijo neki, da se jim še osel ubrani, ako se hrabro obnaša, ter jih zapodí, da ima celo noč mir pred njimi. Škodo delajo tedaj hijene le med slabejo domačo živaljo, vendar pa je ta škoda včasih velika. Najraje imajo mrhovino, tu se zbirajo in počenjajo tako, da bi se komaj popisati dalo. Kar je jastrob med ptiči, to je hijena med doživkami, njena požrešnost je v resnici velika.

Ker pospravljajo mrhovino, so v tem koristne živali, vendar pa je škoda veliko večja, katero delajo čedam. V srednji Afriki hijene še dandanašnji mrličje pokopavajo, to se pravi, da jih spravljajo iz sveta, kajti v onih krajih mečejo trupla sužnjev in drugih ubogih ljudi hijenam, da jih požró. Pogosto same tudi izkopavajo mrličje iz grobov, zlasti v južni Afriki pri Hotentotih, kjer mrtve le v plitve grobe devljejo. Za karavanami in vojaki ti hijene vedno lazijo, da požró, kar pade; tudi čedam so vedno za petami. Odraščenega človeka se malokdaj loté, dasi tako so močne, da bi ga kaj lahko odnesle, nihče se jih tedaj ne boji, ker so sploh plahe in boječe.

Spomladi ima hijena v svojem brlogu troje, k večemu čvetero mladih, ktere ima srčno rada, dokler so še majhni in slepi, ter jih krepko brani, pozneje jih malodušno popusti, kadar žuga nevarnost. Mladiči so sivi in imajo kaj tenko dlako; krotiti se lahko dajo.

Hijen je troje plemen. Najgrozovitniša med njimi je lisasta hijena, zlasti, ako ji lakota nadleguje. O sami tej hijeni pripovedujejo, da še celó podnevi stika po hišah, in ako more, popade otroka, pa gré ž njim; tudi čedam marsiktero živinče ukrade, posebno, kadar kaka ovca za drugimi zaostane; pastirjem ti skoraj vselej uide, le redko se zgodi, da ji otmejo ugrabljeno ovco. To pleme hijen živi v južni polovici Afriki. Dlake je sive; široka proga ji sega na obeh stranéh života skoraj do vratú. Glavo ima rujavkasto. Rep je bel, z rujavimi progami po čez in na koncu črn; dolg je 13 palcev. Cela zver je tri čevlje in osem palcev dolga. Lovijo jo v jame, ktere pokrivajo z vejami; da jo privabijo, nastavljajo k jami meketečega kozlička. Ujeto hijeno morajo precej pobiti, kajti, ako jo zapró, si kmali izkoplje z močnimi kremplji pod steno luknjo, ter jo zopet pobere v prosto svoje domovje.

V severni Afriki in pa v zahodnih in južnih stranéh Azije živi drugo pleme hijen: progasta hijena. Loči se od prejšnje, da ima od vratú po hrbtu grivo, katero razkačena našopiri. Barve je rumenkasto rujave; vrat ji je bolj rumen; po stranéh in stegnih ima to pleme hijen črnkaste proge. Živež njeni je večidel mrhovina. Dolga je po tri čevlje in štiri palce.

Tretje pleme so pomorski volkovi ali rujave hijene, ki živé tudi v južni Afriki ali večidel le ob morji, od tod tudi ime: morski volkovi. Te hijene imajo po celem životu prav dolgo dlako; na hrbtu ti meri skoraj šest palcev. Glava je črna z belimi in rujav-